
**MODELAREA STRUCTURII ȘI EVOLUȚIEI UNOR ASPECTE
ALE SISTEMULUI DE VALORI AL CULTURII ROMÂNEȘTI PRIN
PRISMA
DEZVOLTĂRII CULTURII TEHNICE**

Laura Pană

Universitatea « Politehnica » din București

e-mail: lcpan20032000@yahoo.com

Abstract. Necessary theoretical perspectives and working hypotheses are pointed out for elaborate a conceptual model of the actual and future romanian value-systems in the context of the dominant technical orientation of cultural attitudes. The study consists in a multi-sided and multi-levelled analysis of these systems, by praxiological, informational and prospective approaches integrated in an axiological perspective, that also permits a description of the axiological continuum of the social life. Typical evolutions of values and value-systems are described and explained by actual changes in the structure of basic human needs and by apparition of new needs in the information society. Necessity of competing cultural models rising is argued and some levels and forms of value-understanding and value-learning are considered as ways for adequate selection of cultural attitudes faced with probable future cultural trends

I .Modelarea conceptuală a sistemului de valori

Tendința actuală a evoluției culturilor de la societatea informației la societatea cunoașterii și chiar spre societatea culturii este determinată de orientarea culturală dominantă, cea către dezvoltarea și folosirea tehnicii informaționale.

Cultura tehnică însăși, care a marcat o turnură importantă prin organizarea sa, în secolul trecut, pe baza științei și chiar pe baza nivelului teoretic al științei, este structurată astăzi, tot mai mult, în jurul tehnicii și tehnologiei informaționale.

Așa cum am argumentat anterior (11, 76), esența întregii existențe este, de altfel, informația. Aceasta este prezentă la toate nivelurile existenței și prezintă, în consecință, o ierarhie de forme. În cadrul vieții sociale există, cu atât mai mult, o serie de niveluri respectiv caracteristici ale informației (11, 79 - 88).

Cultura însăși a fost definită, în zilele noastre, în termeni informaționali. În același timp însă, cultura va reprezenta, întotdeauna, ansamblul valorilor create în diferitele sale domenii, inclusiv cultura tehnică. În acest domeniu, tehnica informațională pare să fie rezultatul unei creativități nelimitate, cu consecințe culturale noi, ceea ce impune și considerarea importanței valorilor informaționale (9, 167-168).

Studiul nostru urmărește atât analiza sistemului actual de valori al culturii românești, angajată în procesul integrării culturale europene, cât și anticiparea sistemului de valori

---

care se va contura prin efectele tendințelor și strategiilor culturale actuale în plan autohton și european.

Vom folosi în acest sens inclusiv metode prospective aplicate evoluției sistemelor de valori. Noile tendințe culturale vor fi cercetate și prin metode concrete, folosite în special pentru a afla și evalua opțiunile axiologice ale unor categorii de tineri orientați spre tehnologia informațională și, evident, spre viitor.

În același timp, evoluția sistemelor culturale este cercetată din punctul de vedere al consecințelor atitudinilor culturale, al problemelor previzibile generate de rezultatele activităților prezente. Ca urmare, studiul nostru necesită și o abordare praxiologică. Din această perspectivă, valorile care vor alcătui societatea culturii vor reprezenta atât valori ale cunoașterii, cât și valori ale acțiunii (14).

Fundamentarea teoretică a studiului nostru presupune însă, în primul rând, o viziune axiologică, constituită, la rândul ei, prin integrarea, la un nivel metafilosofic, a mai multor tipuri de studii care au ca obiect valoarea. Această arie de explicație și reflecție filosofică asupra valorilor poate fi numită *axiosofie* (9, 16).

Din aceste perspective, valoarea apare ca unitate culturală, care face parte integrantă din structura acțiunii sociale prezente și care prefigurează sistemul acțiunilor viitoare. Acest statut al valorii este asigurat de faptul că ea participă la formularea scopurilor și face parte, într-o formă operațională – transpusă în normă – chiar din situația acțională. Valoarea are, de asemenea, un rol central în procesul deciziei, ca și în etapa finală a structurii acțiunii, de evaluare a rezultatelor acesteia.

Prin prisma perspectivelor necesare - praxiologică, prospectivă și informațională - în studiul valorilor, putem evidenția un continuum axiologic al vieții sociale. Astfel, începând cu *valorile teoretice*, atât de caracteristice epocii noastre, putem menționa, de asemenea, importanța *cunoașterii evaluative* (8, 354-345). Putem avea în vedere, în continuare, valorile ca *modele globale și prospective* ale acțiunii pentru diverse domenii ale culturii. Foarte important este, pentru studiul sistemului actual de valori, modul în care se realizează *practicarea valorilor* în diferite comunități umane și grupuri de persoane, deci felul în care sunt trăite valorile, ca expresie a relației dintre ideal și real, prezent și viitor în realizarea valorilor.

Valorile reprezintă deci, ca unități culturale, atât componente efective ale acțiunii, cât și noduri ale unor zone axiologice cu densitate variabilă ale culturii, dar constituie și nuclele ale proiectelor culturale.

Complexitatea, varietatea și dinamismul sistemelor de valori necesită un răspuns chiar mai analitic la întrebarea privind natura valorii, răspuns care poate fi formulat pentru mai multe niveluri de manifestare respectiv de înțelegere a valorii și, corespunzător, potrivit multiplor nivele de acces la practicarea respectiv cunoașterea valorilor. Înainte de a face

---

o serie de precizări privind aceste aspecte (în paragraful al VI-lea al acestui studiu), putem preciza că valoarea reprezintă, între altele:

- a. Rezultatul constructivității intelectuale și practice
- b. Nucleul acțiunii
- c. Expresia unui complex de relații: obiectiv – subiectiv,
individual - social
general – particular – specific
real – ideal
prezent – viitor
- d. Modelul conceptual (cognitiv, evaluativ, prospectiv, acțional) elaborat la nivelul metateoretic al studiilor de filosofie a culturii

Dimensiunile unui astfel de model pot fi descrise,
analizate,
formalizate,
simulate
și pot deveni astfel obiectul cercetărilor – prospective și
- operaționale,
efectuate cu ajutorul unor metode și tehnici adecvate.

Chiar la nivelul teoretic al studiilor axiologice putem distinge mai multe dimensiuni ale valorii, anterior analizate de noi (9, cap. 1, paragrafele 1.1. – 1.5.). Astfel, valorile pot fi cercetate din perspectiva dimensiunii lor ontologice, praxiologice, gnoseologice, euristice și prospective.

Fiecare dintre aceste dimensiuni este de fapt cercetată în mai multe forme de cunoaștere socială.

Cercetarea ontologică a valorii implică cunoașterea morală, științele artei, dogmatica religioasă sau doctrinele politice, care studiază forme specifice de manifestare ale unor valori generale. Cu referire la adevăr de exemplu, putem vorbi despre adevărul moral, adevărul artistic sau adevărul religios. Aceste valori se exprimă, de asemenea, în forme particulare în diferite arii culturale și în diferite orizonturi temporale, fiind reflectate, în ansamblu lor, în așa-numitul adevăr istoric. Acesta nu este nicidecum doar un adevăr politic, ci este, din perspectiva globală, cea a istoriei culturii, un adevăr sintetic, rezultat din evaluarea stării generale a sistemului de valori asociat fiecărui sistem social, organizat în respectivele domenii ale culturii.

Dacă ne oprim și la aspectul praxiologic al studierii valorii, distingem atât preocupări de ordin metateoretic, cât și științe, respectiv teorii ale valorii legate de diferite domenii de activitate, iar mai nou, chiar tot mai accentuate și variate specializări ale managementului, cum ar fi managementul informației, managementul cunoașterii sau managementul culturii. Din acest ultim punct de vedere, prin folosirea optimă a cunoștinței se formează *competența* (care presupune, în egală măsură, informație, cunoștințe și abilități), devine posibilă *performanța* (care este confirmarea prin reușită a competenței) și se asigură *competitivitatea*, valori des invocate în zilele noastre.

În ce privește dimensiunea euristică a valorii, aceasta este studiată atât la nivel general (aria de cercetare consacrată fiind socotită Creatica), cât și particular (în cadrul a ceea ce este numit Inventologie), respectiv special (Euristica). Pentru diverse domenii ale culturii, studiate din acest punct de vedere, același tip de valoare avut în vedere, adevărul, prin originalitate, este caracterizat prin *fertilitate*, iar pentru dimensiunea prospectivă a cunoașterii aceeași valoare se manifestă ca *veridicitate*.

II. Metode

Ne propunem un studiu în mai multe etape al structurii și evoluției sistemului de valori al societății românești, iar studiul da față constituie rezultatul parcurgerii primelor etape ale cercetării.

Structura studiului

1	2	3	4
Viziune axiologică	Cunoaștere preliminară	Ipoteze inițiale	Model conceptual
5	6	7	8
Investigații concrete	Model matematic	Modele evolutive parțiale	Scenarii
9	10		
Model axiologic prospectiv	Concluzii. Strategii posibile		

Studiul va fi continuat împreună cu un grup interdisciplinar de cercetare, care va utiliza mai multe tipuri de metode.

Metode folosite

Experiment ideal (3,6,9)
 Metode proiective ca analiza tendințelor, scenariile (4,6,8,9)
 Metode matematice, de pildă cele statistice (6)
 Modelarea (4,6,9,)
 Simularea (7)
 Metode evaluative cum ar fi evaluarea calitativă ierarhică (5,7,9)
 Metode interpretative (5,7,10)
 Metoda intergrativă

Menționăm că suntem adepții Științei integrative, dezvoltată de M. Kafatos și M. Drăgănescu (4), și că practicăm nu numai integrarea metodelor și tehnicilor, ci și a diverselor perspective în studierea valorilor.

III. Atitudini culturale fundamentale. Generalizarea atitudinii tehnice în cultura actuală

Cultura actuală nu este numai o cultură a tehnicii informaționale, deși acesta este domeniul tehnic către care se orientează cel mai des interesele culturale actuale, aceasta fiind și tendința culturală principală cel mai frecvent evidențiată. Dar toate tipurile de activitate și omul însuși constituie, astăzi, domenii de aplicare sau obiecte ale schimbării prin tehnici și tehnologii dezvoltate în diverse ramuri ale tehnicii sau generate chiar pornind de la necesitățile interne ale domeniilor date de activitate.

Astfel, *în toate* tipurile de activitate umană sunt folosite numeroase tehnici, în timp ce, în special în cadrul culturii tehnice, tehnicile specifice sunt explicate și aplicate prin intermediul unor *tehnologii*, adică științe ale respectivelor specialități tehnice. Dar, alături de tehnici și tehnologii folosite în diferitele activități de inginerie (de la cele fabricative la cele de concepție, proiectare, dezvoltare, exploatare, desfacere și management al tehnologiilor noi și emergente), în toate domeniile de activitate sunt inventate și practicate diferite tehnici, unele de uz mai general, altele cu o aplicabilitate mai restrânsă.

Tehnicile de organizare și conducere, cum ar fi cele manageriale care sunt exercitate direct de către om sau cele de conducere inteligentă a proceselor, care sunt mediate de către mașina informațională, sunt prezente în cele mai diferite domenii de activitate. Alte tipuri de tehnici, ca cele de contabilitate și bancare privesc, direct sau indirect, orice formă de activitate, după cum tehnicile de procesare automată a datelor și, indirect, a informațiilor, sunt implicate în totalitatea domeniilor de activitate.

Individul uman este, de asemenea, obiect și subiect al celor mai diverse tehnici. Începând cu calitatea sa de ființă biotică, omul poate beneficia de pildă de tehnica transfuziei sau de tehnici ale transplantului, după cum se poate folosi de așa-numita antropotehnică – arta de a dezvolta armonios ființa umană – artă care se referă însă mai ales la dezvoltarea fizică și mai puțin spirituală a persoanei.

Ca ființă socială în formare omul este abordat prin tehnici educaționale și i se transmit o serie de tehnici de învățare. Aflat eventual în dificultate sau în conflict, el poate face apel la tehnici juridice. În calitate de ființă politică omul se folosește de tehnologii ale puterii. Ca ființă spirituală omul practică o serie de tehnici specifice diferitelor domenii ale culturii, cum ar fi tehnica scrierii artistice, tehnici ale picturii, tehnici ale artei teatrale etc.

În domeniul filosofic al culturii întotdeauna au fost folosite tehnici intelectuale, care au constituit infrastructura tehnică a acestui domeniu de activitate. Mai mult, aceste tehnici au fost, în majoritatea lor, împrumutate de principalele forme de activitate intelectuală de-a lungul istoriei culturii.

Infrastructura tehnică a activității umane, studiată în filosofie include, între altele: în filosofia socială – *tehnici vitale* create în forme ale muncii care susțin viața (Freud), dar și

---

- *discipline sociale* care explică “arta de a trăi” (Janaro, Altshuler), chiar - *tehnici de fabricare* (Ellul) în filosofia acțiunii – *tehnici de obținere și creștere a eficienței* în filosofia limbajului (corelată și cu filosofia acțiunii) – *tehnici de persuasiune* în filosofia cunoașterii – *tehnici de explicare, verificare, interpretare* în filosofia științei – *tehnici de experimentare* (practice sau ideale) în filosofia creației – *tehnici dialogale, analitice, sinectice*.

Cultura tehnică, care generează inclusiv o filosofie a tehnicii, impune, de asemenea, un set de tehnici intelectuale noi în toate domeniile de activitate, de la activitățile economice, sociale și culturale până la activitățile filosofice. Tehnicile filosofice specifice sunt acum reînnoite sau schimbate prin tehnici de calcul care permit perceperea informației în diferite forme, relevă noi surse ale cunoașterii științifice ca raționarea nonsentențială sau, dimpotrivă, impun folosirea și manipularea informației formalizate și oferă noi instrumente de analiză, de modelare și simulare a construcțiilor teoretice, fac posibilă alcătuirea grupurilor de e-activități inclusiv pentru acest domeniu, facilitează noi forme ale schimbului de informație științifică în cadrul comunității filosofice.

Folosirea calculatorului în activitatea de cercetare permite noi forme de acces la bazele de referințe, acces facilitat eventual de agenți inteligenți și chiar prin sisteme multiagent, face posibilă interogarea directă a mediului informatic și folosirea tehnicii hipertext, toate acestea conturând un nou mediu de activitate intelectuală. Devine posibilă, de asemenea, în aceste condiții, reprezentarea integrală a “hărții” unei rețele de cunoștințe sau reconstituirea unei linii de căutare prin înregistrarea succesivelor legături realizate, folosirea unor “semne de carte” electronice și apariția unor mijloace fără precedent pentru structurarea, redactarea, editarea și transmiterea mesajelor, inclusiv a noilor cunoștințe.

Putem spune că aceste schimbări la nivelul elementar al activităților intelectuale, de formare, informare și comunicare, influențează întreaga structură și dinamică activității intelectuale. Dar folosim noi în mod eficient și reușim să valorificăm mijloacele informatice în conformitate cu specificul problemelor, metodelor și scopurilor ce țin de pildă de specificul domeniului filosofic de activitate? Creația din acest domeniu cere, în primul rând, cultură de specialitate, aptitudini caracteristice și folosirea unor metode consacrate. Unele succese în folosirea mijloacelor tehnicii informatice și în însușirea unor tehnici intelectuale specifice au fost prezentate în literatura de specialitate pentru domeniile logicii, eticii și esteticii.

O serie de filosofi s-au specializat, în acest sens, în logica tehnică, în așa-numita etică artificială, în estetica informațională sau în filosofia politicii digitale. Se consideră chiar (5; 44, 236-238), că așa cum filosofia biologiei și filosofia psihologiei fac posibile domeniile vieții artificiale respectiv inteligenței artificiale, filosofia gândirii și logica generează, prin mijlocirea și instrumentele științei și tehnicii, filosofia artificială. Această nouă formă de filosofie pare să fie subordonată metafizicii digitale, care s-a născut prin cooptarea mașinii informaționale în activitățile filosofice și care folosește acest produs tehnic nu numai ca instrument de lucru, ci și ca obiect de cercetare, ca model pentru explorarea unor realități complexe (ca mintea) sau pentru interpretarea întregii realități ca o mașină de calcul universală pe care pot fi programate lumile fizice particulare(15, 117).

Putem arăta, de asemenea, că în toate domeniile de activitate intelectuală au fost inventate și dezvoltate tehnici specifice de căutare, organizare, gestionare, stocare, comunicare și transmitere a informației. În același timp, profesioniștii acestor domenii practică și recomandă o serie de tehnici de învățare (de pildă cele de stabilire a capacității personale de asimilare – CPA, sau cele de contracarare a fenomenului uitării rapide). Tehnici cognitive noi sunt dezvoltate în cercetările de logică aplicate în filosofia calculatorului (cum sunt unele tehnici de raționare) sau în filosofia valorii – mai precis în axiologia formală – unde încă R.S. Hartman a acreditat ideea măsurării valorii și a folosit în acest sens modelul teoriei mulțimilor.

Principala direcție de cercetare în filosofie are ca obiect astăzi calculatorul și cultura calculatorului. Iau naștere astfel domenii de reflecție filosofică noi, identificate generic sub denumirea nu tocmai adecvată de *filosofia calculatorului*, ca de pildă *filosofia construirii calculatorului*, *filosofia științelor computeriale*, *filosofia inteligenței artificiale*, *filosofia vieții artificiale*, *filosofia realității virtuale*, *filosofia comunicării mediate de calculator*, *filosofia creației pe calculator*, *filosofia ciberculturii*, *filosofia mediului de calculator*. Se formează și se dezvoltă chiar discipline specializate în cadrul acestor domenii, cum ar fi etica artificială (tratarea problemelor etice cu ajutorul calculatorului), etica folosirii Internetului sau etica computațională globală.

Aceste noi domenii de interes și de activitate, care se încadrează în tendința culturală generală de informatizare și tehnicizare a activității intelectuale, generează un nou mediu intelectual, care este, în mare parte, un *mediu intelectual tehnic artificial*. În acest mediu includem de pildă mediul de calculator sau mediul Internet. Ultimele două medii de activitate sunt generate de mediul tehnic intelectual și de mediul intelectual în general, dar sunt medii prin excelență artificiale.

Societatea cunoașterii, ca succesoare a societății informației și predecesoare a societății culturii, este caracterizată și prin formarea unui mediu inteligent, generat și structurat prin inteligența umană, în cursul întregii sale evoluții, în competiția cu complexitatea naturală și socială. Inteligența înseamnă chiar complexitate organizată în modul cel mai eficient și este răspunsul adecvat (deși artificial și subiectiv) al omului în fața complexității obiective. Artificialitatea raportării omului la complexitate este sporită în actualitate prin folosirea “mașinii inteligente”, prin apariția, astfel, a biroului inteligent, a fabricii inteligente sau a clădirii și orașului (în perspectivă) inteligent. Prin integrarea sistemelor și tehnicilor de calcul în managementul informației și implicit în managementul economic și cel politic, ca și prin sistemul global al comunicațiilor organizarea inteligentă poate deveni eficientă la scară globală.

Maximum de eficiență se obține însă în așa-numitul calcul științific, dezvoltat în rezolvarea de probleme, demonstrarea de teoreme și aplicat inclusiv în experimentul pe calculator, practicat în diverse domenii ale științei. Toate acestea au deschis drumul calculului educational, adică diverselor forme de folosire a calculatorului în activități de cunoaștere, de specializare și de dezvoltarea a aptitudinilor. Cele mai semnificative direcții de dezvoltare se referă însă, în opinia noastră, la noile activități creative devenite posibile, în domenii înalt intelectuale, pentru care putem folosi denumiri consonante cu cele ale unor domenii de cercetare științifică deja acreditate;

---

astfel, dacă se vorbește despre inteligența artificială sau viața artificială, cu aceeași îndreptățire putem vorbi despre arta artificială sau filosofia artificială.

IV. Aspecte ale evoluției și circulației valorilor în sistemele culturale caracteristice societății informației

În condițiile globalizării economice, care antrenează și o globalizare culturală, prin convergența tendințelor culturale către același tip de evaluare și dominarea valorilor de tip economic, sunt observabile schimbări în conținutul valorilor consacrate și în circulația valorilor. Se constată, de asemenea noi orientări culturale, pe baza restructurării sistemului trebuințelor care motivează diversele atitudini culturale.

Contextul cultural global actual condiționează evoluțiile care au loc în limitele aceleiași culturi și în relațiile dintre culturi. Sub primul aspect de pildă se schimbă însuși modul de formare al orientărilor axiologice și, ca urmare, întreg ciclul cultural, inclusiv modul de realizare al valorilor asumate și practicate. Sub cel de-al doilea aspect, în mediul cultural global au loc pregnante procese de convergență dar și de divergență, fenomene de globalizare, dar și de retribalizare, de omogenizare cât și de diversificare.

Cu privire la modul de formare sau de transformare al orientărilor culturale aspectul fundamental este dat de completa restructurare a ierarhiei nevoilor umane în majoritatea culturilor actuale, deși conținutul sau sensul acestor schimbări poate fi diferit; impresionant este însă faptul că rezultatele acestor schimbări sunt deseori identice. De aceea, pentru conceperea unor strategii culturale prospective este importantă analiza detaliată a proceselor de destructurare - restructurare a sistemelor de trebuințe respectiv de valori.

Sistemele de trebuințe sunt influențate în principal, astăzi, de infrastructura tehnică a oricărei activități, inclusiv a celor intelectuale (așa cum am arătat în paragraful anterior), ceea ce face ca actuala cultură tehnică, în care tehnologia informațională primează, să fie o cultură informațională. Dezvoltarea tehnicilor și tehnologiilor informaționale generează și noi activități informaționale, o gândire informațională și produse specifice ale acestora, toate acestea alcătuind un mediu informațional. În cadrul acestuia nevoia de informație este suprasatisfăcută, dar informația însăși poate fi ne sau rău structurată, accesul la informația semnificativă devine dificil, iar procesul producerii sau înnoirii informației nu este orientat neapărat către valorile culturale fundamentale.

Ceea ce frapază în primul rând în urma analizei sistemului actual de trebuințe este varietatea și dinamica acestora din urmă. A doua observație generală rezultă din regruparea trebuințelor în cadrul sistemului, ceea ce duce la formarea unei noi ierarhii a trebuințelor. Al treilea aspect observabil după formarea unei viziuni de ansamblu este diversitatea tendințelor de evoluție a diferitelor tipuri de trebuințe, chiar în cadrul aceluiași grup. În fine, putem constata și apariția unor tendințe de ansamblu, care produc o nouă regrupare a tuturor trebuințelor, în mod surprinzător, în jurul unor trebuințe noi, nefundamentale și neesențiale, dar puternic resimțite și

larg împărtășite de o mare parte a oamenilor în zilele noastre. Toate acestea ne-ar putea duce și la o nouă descriere și la o redefinire a omului de astăzi.

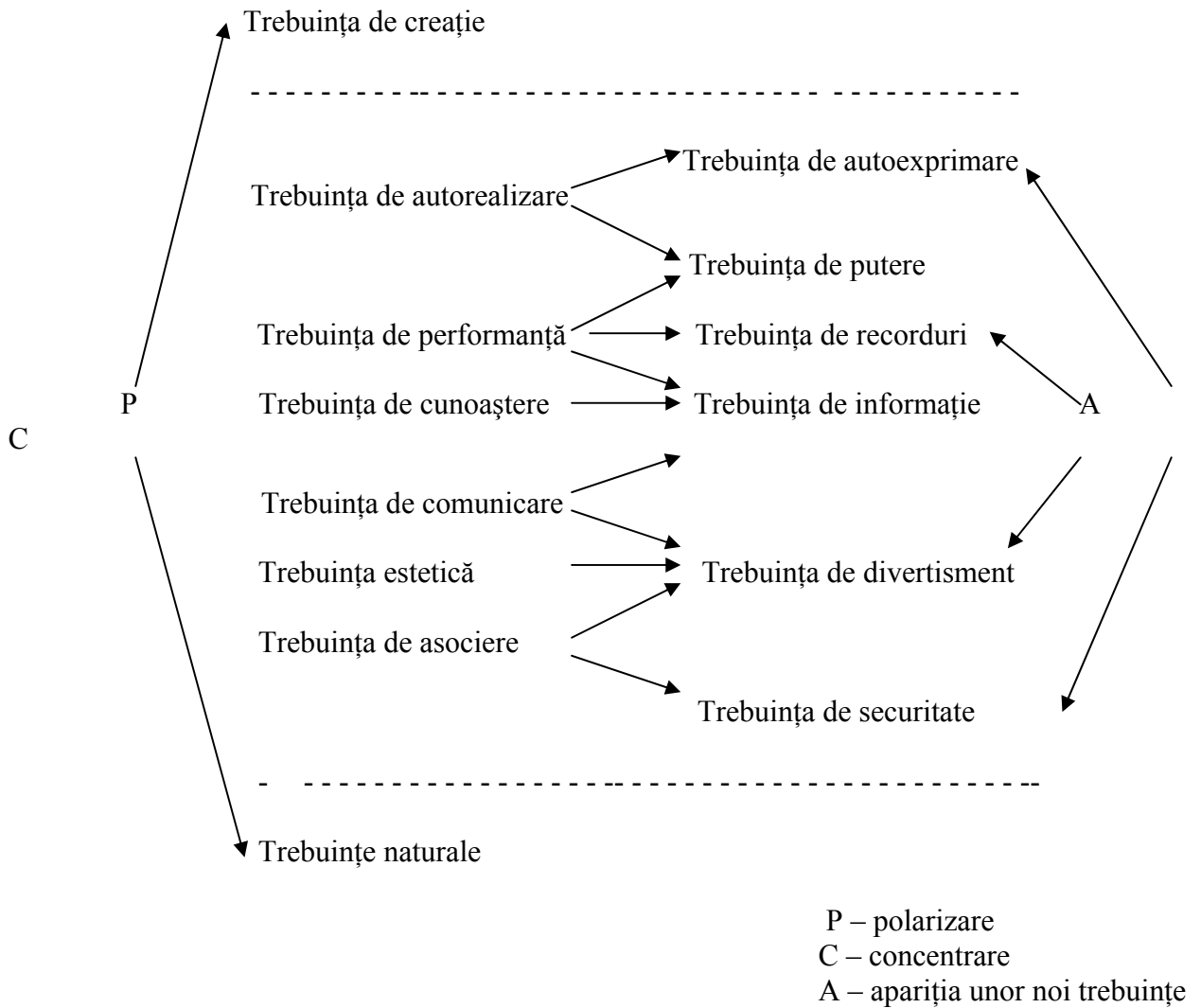
Primul aspect ne determină să folosim un registru extins al nevoilor umane, dintre care unele reprezintă variante actuale accentuate ale unor nevoi umane perene, cum ar fi nevoia de putere, derivată poate din cea de prestigiu, nevoia de informație – primitivă față de cea de cunoaștere sau nevoia de performanță care, dimpotrivă, este superioară în raport cu nevoia de activitate. Semnalăm, în acest context că, deși psihologii vorbesc deseori despre această din urmă trebuință umană, importanța căreia se evidențiază tocmai în lipsa manifestării sale, destul de des întâlnită astăzi, în mod obișnuit ei nu o integrează explicit în modelul trebuințelor umane.

În raport cu “piramida” general acceptată a trebuințelor, constatăm următoarea ierarhie a diferitelor trebuințe, organizate în grupuri noi, cu trebuințele superioare situate în vârful ierarhiei:

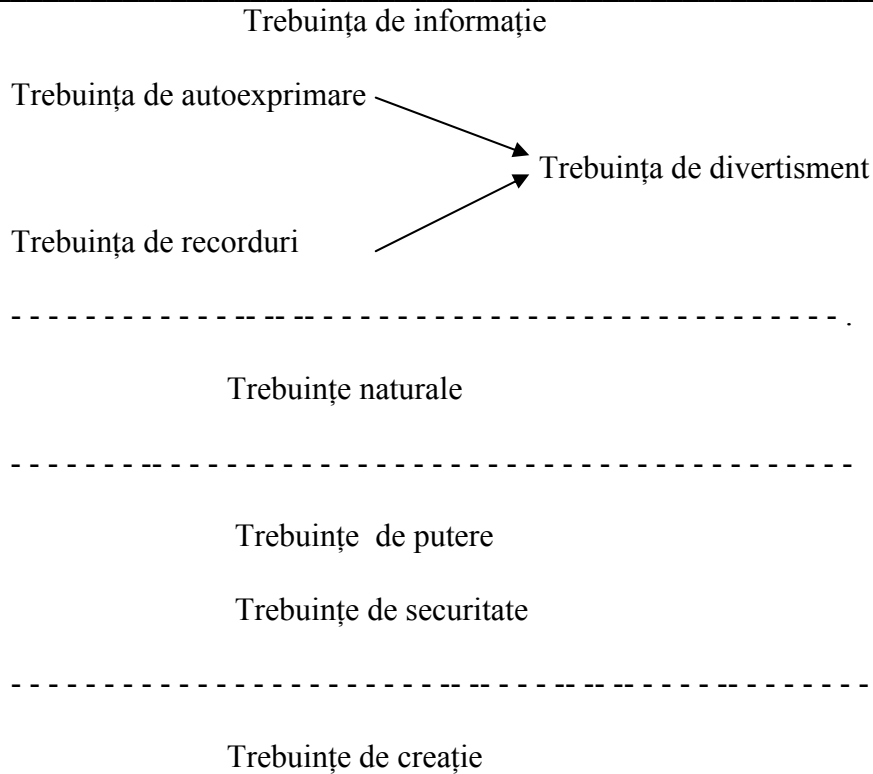
trebuința de creație	↓
trebuința de autorealizare	↓
trebuințele estetice	↓
trebuințele cognitive	↓
trebuința de informație	↑
trebuința de prestigiu	↓
trebuința de putere	↑
trebuința de performanță	↑
trebuința de activitate	↓
trebuința de comunicare	↑
trebuința de asociere	↓
trebuința de securitate	↑
trebuințele naturale	↑

Sensurile de evoluție ale acestor trebuințe sunt evidențiate prin orientarea săgeților care le însoțesc. Subliniem însă faptul că în ierarhia prezentată (cu trebuințele superioare organizate în prima grupă), gradul în care sunt resimțite și manifestate diferitele trebuințe de către membrii unei culturi crește în sens invers, adică nevoile inferioare sunt cel mai larg, mai puternic și permanent împărtășite. Cu toate acestea constatăm, ca o noutate, faptul că, astăzi, centrul de greutate al ierarhiei nevoilor este dat de grupul nevoilor relativ noi și este situat în cea de-a doua grupă, cu toate că, așa cum vom vedea, aceste trebuințe, aparent mai înalte, sunt manifestate deseori în forme superficiale sau primitive, deseori chiar periculoase.

Schimbările actuale în complexul trebuințelor umane determină formarea, în continuare, a unor trebuințe noi sau revigorarea și accentuarea unor nevoi tipice pentru civilizații trecute, dar care, în momentul reapariției lor frapează prin intensitate și amploare, părănd de aceea noi. Din toate aceste schimbări, care pot fi, așa cum spuneam, doar expresia derulării unor cicluri culturale, rezultă și conturarea unor tendințe actuale mai generale și mai puțin numeroase. Constatăm, astfel, procese de polarizare și, în același timp, altele de concentrare ale mai multor grupuri de trebuințe, ca și tendința apariției, în continuare, a unor noi trebuințe:

Este în formare, în acest context, o altă ierarhie a celor mai răspândite și viu resimțite trebuințe ale omului de astăzi, o ierarhie prin care putem anticipa completa restructurare a sistemului de trebuințe ale acestuia:

Este evidențiată, prin această schemă, probabilitatea ca în urma orientărilor culturale actuale, condiționate desigur, și de procesele economice în curs de desfășurare, trebuințele naturale să redevină tot mai înalt evaluate, iar o serie de trebuințe, considerate în teorie mai înalte, cum ar fi cele estetice sau morale, să fie reduse la cele naturale și exprimate, într-o formă aparent mai evoluată, în trebuința de divertisment.

Să observăm că spre aceeași trebuință de divertisment converg și trebuințele de autoexprimare și de recorduri. Mai mult, un număr tot mai mare de artiști autentici tind să-și impună opera folosind metode sau prilejuri de amuzament, ca alternativă la managementul cultural dar și la afacerismul cultural. Fără îndoială că aceste tendințe culturale sunt puternic încurajate și prin dezvoltarea industriei divertismentului, dar ele decurg și din atitudini culturale mai profunde, care fac, de pildă, ca înseși posibilitățile și mijloacele mediului informatic să fie deturnate spre satisfacerea unor nevoi artificiale, virtuale, care constituie, de fapt, transformarea, slăbirea și inactivarea unor nevoi naturale.

Apreciem că, prin diverse astfel de tendințe convergente, se ajunge ca trebuințele naturale, nemaisublimare prin mijloace artistice și necenzurate de imperative morale, nici măcar traduse în forme sociale, ci exprimate în modalități primare, tind să focalizeze interesul și preocupările unei mari părți a populației. De asemenea, trebuința de putere, care se realizează adesea în forme discreționare și absolute, generează, prin complementaritatea necesară, exacerbarea trebuinței de securitate, aceste trebuințe asociate constituind, cu toată opoziția lor relativă, alături de trebuințele naturale, posibilul centru de greutate al sistemului trebuințelor în condițiile perpetuării tendințelor culturale actuale.

Constatăm că trebuința de informație se situează în topul ierarhiei trebuințelor, satisfacerea acesteia la nivelurile cele mai înalte antrenând însă și o serie de probleme și putând inhiba chiar trebuința considerată cea mai semnificativă pentru om, aceea de creație.

Tendențele evidențiate în structura internă și în evoluția nevoilor umane fundamentale, schimbările constatate chiar în sensul lor de evoluție sunt semne ale unor schimbări viitoare majore în viitorul previzibil apropiat și îndepărtat. Studiul nostru va fi continuat prin cercetări concrete în unele medii socioprofesionale dar în special printre tinerii educați cu orientare culturală tehnologică și cu așteptări culturale îndreptate spre sisteme culturale caracterizate printr-o cultură tehnică avansată.

V. Valori actuale și tendințe culturale viitoare

Propunându-ne elaborarea unui model axiologic, nu ca un model parțial sau ca o simplă dimensiune a unui model social global, am pornit de la presupuziția fundamentală conform căreia sistemul culturii nu este un subsistem al sistemului social, ci este congener, cofuncțional și coextensiv cu acesta. Ca urmare, însuși modelul cultural va fi un posibil cosistem al unui model social de ansamblu, care poate fi în continuare unul global, modular și evolutiv.

Potrivit acestei opțiuni teoretice, care are și o serie de consecințe metodologice, chiar valorile care alcătuiesc sistemul culturii constituie și elementele componente ale vieții sociale. Valorile nu se constituie într-un nivel diferit, superior și izolat, al construcției sociale, ci reprezintă ansamblul activităților, relațiilor, ideilor și atitudinilor practicate, generate și trăite de către oameni.

Desigur există în societate zone cu densitate axiologică diferite și putem spune chiar că fiecare domeniu al culturii / societății prezintă un spațiu și un timp cultural cu maxime și minime axiologice care constituie mediul cultural specific unui anumit tip de creativitate. Dar fiecare grup social, fiecare tip de activitate și fiecare individ aparținând unei comunități se orientează după valori specifice și ansamblul acestora alcătuiește cultura reală.

Din acest punct de vedere putem discuta și strategiile culturale ce caracterizează procesele de integrare europeană sau cele de globalizare nu numai economică, ci și culturală. Astfel, reprezentarea și realizarea Europei Culturale ca un model și ca un proiect este dificilă întrucât cultura europeană este în același timp unitară și diferențiată, relativ stabilă și evolutivă. Pentru a evidenția structura internă și esența acestei culturi (în vederea generalizării ei) este necesară o viziune filosofică și folosirea unor metode și tehnici specifice. Ca proiect și ca model cultural "Europa Culturală" ar fi deci o metacultură, adică rezultatul (nivelul metateoretic al) unor studii culturale. Există în practică aceste preocupări teoretice sau integrarea culturală înseamnă doar învățarea culturii, considerate europene, de către culturile candidate?

Așa cum evoluția oricărei culturi înseamnă formarea permanentă și realizarea unor tendințe, ne reprezentăm și evoluția viitoare a culturii europene ca un mănunchi de tendințe care pot fi anticipate cu ajutorul unor metode prospective adecvate și eficient corelate. Astfel, ne propunem corelarea unor metode explorative și normative. De asemenea, așa cum, în plan teoretic am optat

pentru o perspectivă integrativă , bazată și pe amintita știință integrativă (4), din punct de vedere metodologic ne orientăm după autori care au demonstrat beneficiile integrării metodelor prospective (2).

Analizând caracteristicile / cerințele unui model cultural și după unele studii filosofice autohtone (7), constatăm astăzi importante similitudini între două tipuri de procese culturale (practice și teoretice):

- a) *integrarea* culturală europeană, care este, în fapt, *extindere* și
- b) *învățarea* culturii ca *interiorizare*, realizată practic ca *imitare*.

De menționat că atitudinile culturale semnalate aparțin atât culturilor considerate tipic europene (receptoare), cât și celor care aspiră la statutul desemnat prin această sintagmă (candidate).

În analiza acestor procese culturale de integrare europeană este necesar să avem în vedere și alte două aspecte.

În primul rând trebuie să ținem seama de faptul că Europa culturală este și ea într-un proces de evoluție, care este, astăzi, chiar un proces de tranziție, costisitor și riscant, de trecere la așa-numita *economie digitală*. Prin urmare, integrarea țărilor necomunitare se va face în Europa unui viitor mai apropiat sau mai îndepărtat, care va fi rezultanta statistică, previzibilă deci numai cu o anumită probabilitate, a tendințelor observabil astăzi, ceea ce dovedește importanța studiilor evaluative și prospective. Practic, noi trebuie să studiem acum viitorul sistem de valori european.

Al doilea aspect important pentru noi se referă la adevărul că viitorul Europei însăși este incert, există numeroase posibile traiectorii de evoluție diferite iar actualele schimbări culturale ne îndreptătesc să formulăm, numai în materie de scenarii tendențiale, atât unele optimiste, cât și altele mai numeroase, mai mult sau mai puțin pesimiste (1). A intra deci în comunitatea culturală europeană înseamnă a împărtăși oricare din stările culturale viitoare posibile și necesită de asemenea cunoașterea axiologică și evaluativă prospectivă.

Legat de primul aspect poate cel mai important este imperativul de a studia și, mai mult, de a analiza chiar și numai actualul mediu cultural european, pentru a ști exact cu ce ne putem diferenția și afirma în acest context cultural. Nu este totul să intrăm într-un nou context cultural, pentru a nu rămâne în afara tendinței generale, ci este vital să continuăm să fim creatori de valori în acest context de mai mare exigență și competitivitate.

În organizarea economică, tehnică, politică și culturală europeană vor funcționa în continuare mult timp structuri decizionale în care, așa cum s-a putut vedea chiar cu ocazia celor mai recente reuniuni ale organismelor de conducere europene, se duce o luptă fără menajamente nu pentru asigurarea unei valori egale a voturilor țărilor participante, ci pentru impunerea unei ponderi diferențiate a voturilor acestora.

Cum putem discerne criteriile care trebuie respectate și satisfăcute în creația de valori din toate domeniile culturii (tehnică, economică, juridică, artistică, politică, științifică, religioasă etc.) pentru a asigura prezența eficientă iar pentru populația noastră avantajoasă, a culturii noastre în

---

cultura europeană? Numai studiind sistemele de valori caracteristice culturilor europene astăzi dominante și sistemele de criterii asociate, ca și practicile și habitusurile culturale dovedite eficiente în respectivele condiții.

Artistul, omul de știință, tehnologul sau artistul ca indivizi își găsesc mai ușor calea spre succes în orice cultură și nu au nevoie de o comunitate continentală pentru a reuși. Problema este pentru cine dorim și ne străduim să intrăm în noua comunitate culturală? Dacă beneficiară este considerată întreaga noastră comunitate, atunci categoria politicianilor, care negociază această integrare, trebuie ajutată de categoria cercetătorilor în vederea alegerii acelu set de valori care, realizat prin activitățile întregii comunități, să poată susține o integrare la nivelul aspirațiilor și aptitudinilor caracteristice respectiv al posibilităților create prin valorificarea acestora în conformitate cu obiective adecvat fixate și motivații eficient formulate și stimulate.

Obiectivul declarat al activităților actuale ale forurilor europene și ale conducerilor statelor candidate este integrarea culturilor considerate a fi de tip non-european. Procesul real pare a fi acela de “operă civilizatoare” din partea culturilor receptoare, procedurile concrete amintind conduita de cucerire, *care se manifestă printr-o largă paletă de mijloac*, iar efectul imediat, acela de expansiune atât a modelelor culturale europene cât și noneuropene.

O serie de autori care studiază sfârșitul modurilor de viață habituale în Europa (6) constată astfel trecerea de la preponderența opțiunilor pentru valorile materiale la prevalența celor pentru valorile spirituale sau cel puțin nemateriale, care pot consta de pildă în evaluarea înaltă a relațiilor interumane, în accentul pe asigurarea sănătății generale sau în privilegierea (ființelor) naturii aflate în dificultate. Dimpotrivă, în culturile aflate în situația de candidate se manifestă, cele mai clare și agresive orientări materialiste, însoțite de neutralitatea axiologică în raport cu mijloacele satisfacerii acestor năzuințe, manifestate în formele cele mai directe și mai primitive.

În cultura noastră, ca și în alte țări candidate, constatăm tendința de realizare a trebuințelor materiale prin apelul la mijloace tot materiale, dar omițându-se ori chiar evitându-se utilizarea modalităților consacrate. Nefolosirea celei mai eficiente alternative, în special a inteligenței native are rezonanțe tragice, în special pentru populația românească, în cazul căreia ponderea inteligenței de nivel excepțional atinge, după unele estimări, un procent de 3 – 3,7 %, față de acela de 2 – 2,5 % în rândurile altor populații. Este frecventă, de pildă, folosirea trupului însuși pentru a obține supraviețuirea dar și o viață mai ușoară, ca urmare a dispariției bruște a unui mare număr de locuri de muncă.

Calea alternativă în raport cu actualele modalități de *integrare* este căutarea unor forme de *unificare*, acestea nemaipresupunând nici *asimilarea*, dorită sau nedorită, a unor populații periferice, nici *absorbirea*, fără șanse de manifestare creatoare, a specificității lor culturale. O cale posibilă în acest sens este aceea a identificării a ceea ce s-a numit “frontieră interioară” a culturilor constitutive întregii Europe, ceea ce presupune însă tocmai identificarea acestor frontiere, în cazul nostru, a valorilor specifice acestor culturi și în primul rând a celor proprii, cu care ne vom putea impune în viitoarea structură și dinamică a culturii europene.

De asemenea, întreaga Europă trebuie văzută ca *evoluând* și, în același timp, ca *integrând-se*, la rândul ei, în procesul de globalizare. Această viziune mai largă, chiar de ansamblu asupra tendințelor istorice actuale ar putea facilita impunerea a două adevăruri incomode dar care trebuie avute în vedere și trebuie aplicate. Pe de o parte, acela că nici măcar democrația culturală nu este o democrație ideală: din păcate, iată, culturile sunt considerate numai de către teoreticieni ca fiind unice, neînlocuibile și egale. Pe de altă parte, acela că oportunitățile nu trebuie refuzate, dar trebuie selectate, după criterii strict valorice, iar mijloacele aderării trebuie să fie în primul rând cele culturale.

Vom rămâne în uniunea culturală cu ceea ce vom aduce în uniunea culturală. Vom avea o putere egală cu ceea ce vom aduce, nu conform cu ceea ce vom pretinde. Un alt adevăr care credem că se impune în urma acestor observații este acela că în procesul pe care îl numim totuși de integrare europeană, integrarea culturală este esențială și, mai mult, aceasta este tocmai calea cea mai eficientă chiar pentru supraviețuirea simplă a unei populații. Uniunea poate fi numai rezultatul unei unificări, dar integrarea poate fi, în condițiile realizării sale progresive și prospective, un început care nu va distruge, ci va lăsa șanse de supraviețuire tuturor culturilor.

VI. Înțelegerea valorilor și învățarea culturii

Titlul de mai sus este o variantă rigoristă a celui mai permisiv care ar fi putut urma considerațiilor de politică culturală precedente: "Integrarea culturală prin însușirea valorilor". Important de menționat în acest moment este faptul că, înainte de a ne gândi să înțelegem și să însușim eventual valorile altor culturi este de dorit să facem sau să permitem acest lucru în raport cu valorile culturii proprii.

Această mențiune este cu atât mai importantă cu cât există, în mod "natural", în culturile mai slab cotate valoric din punct de vedere tehnic, economic și chiar politic, tendința înstrăinării culturale (13; 36-38), tendință manifestată, între altele, prin trăirea, de către individ, în plan aspirațional, a altor culturi decât cea de origine, de a avea deci o altă cultură aspirațională decât cea a comunității căreia în mod efectiv îi aparține.

Așa cum profesorii de meserie pot confirma, iar intelectualii ca ocupație pot admite, există mai multe *niveluri de înțelegere*; de asemenea, putem constata, în diferite domenii și în cazul diverselor persoane dar și în etape istorice succesive anumite *grade de înțelegere*. Urmează să arătăm și să argumentăm că sunt posibile și necesare și diferite *forme de înțelegere*.

Nivelurile de înțelegere pot fi considerate ca fiind:

- înțelegerea sintactică, bazată pe capacitatea de a urmări structura formală a discursului; învățarea mecanică este deseori asociată acestui nivel de discurs, cu toate că se consideră că ea nu se bazează pe înțelegere
- înțelegerea semantică, prin discernerea relațiilor cauzale, succesive și repetabile, iar la nivel științific, legice. Acest nivel de înțelegere poate avea ca rezultate reprezentarea, interpretarea și evaluarea evenimentelor și faptelor, a ideilor și atitudinilor, iar la nivel științific, explicarea lor

-
- înțelegerea pragmatică, cea prin care individul devine nu numai pregătit, ci și gata de acțiune, convins nu numai de adevărul, ci și de necesitatea și eficiența transpunerii în act a unei propoziții.

Ceea ce am numit înțelegere pragmatică este înțelegerea deplină și reflectă atitudinea umană completă. Dar ceea ce se spune de obicei despre primul tip de înțelegere și în general referitor la dimensiunea sintactică a semnelor, respectiv a comunicării umane, nu este complet rezonabil, întrucât orice propoziție validă are și un înțeles, chiar dacă ea poate structurată în mai multe forme și poate avea diferite valori de adevăr.

Înțelegerea de tip semantic este, de regulă privilegiată și este studiată cu mijloace special elaborate, la nivelul ei științific, mai ales în forma explicației științifice. Dar explicația științifică este dependentă de practica științifică, pe de o parte, de experimentul științific și, pe de altă parte, de verificarea științifică (care poate fi însă, este adevărat, și teoretică și chiar interteoretică). Nu mai are rost să menționăm alte forme de practică socială care determină sau numai condiționează întregul complex al activității științifice, dacă evidențiem faptul că practica umană este însăși finalitatea înțelegerii, este încununarea întregii cunoașteri.

În cazul înțelegerii valorilor, nivelul pragmatic al înțelegerii este cel primar; așa cum am arătat, pentru nivelul de dezvoltare al unei culturi este important felul în care sunt practicate valorile considerate specifice. Dar, în cele din urmă, înțelegerea valorilor se poate ridica inclusiv la nivel meta-metateoretic, așa cum vom vedea. Nivelurile înțelegerii și practicării valorilor pot fi, în opinia noastră:

- trăirea valorilor
- cultivarea valorilor
- crearea valorilor.

Fiecare dintre aceste niveluri de înțelegere și practicare ale valorilor prezintă, după părerea noastră, la rândul său, alte niveluri.

Trăirea valorilor poate însemna, de pildă, împărtășirea valorilor în colectivitate, alegerea unora dintre aceste valori ca scopuri orientative sau chiar inovarea în câmpul valorilor general acceptate.

Cultivarea valorilor se poate realiza prin încurajarea imitării, prin inculcarea modelelor în cadrul unor activități și discipline educative și, în sfârșit, prin explicarea lor la nivel teoretic și metateoretic.

Creația are forme diferențiate în raport cu tipurile fundamentale de valori: morale, juridice, religioase, politice, tehnice, științifice, artistice sau filosofice și nu va fi identificată, în acest context, cu operele culturale create de profesioniștii din aceste domenii. Este vorba, în discuția noastră, despre înnoirile fundamentale produse în aceste câmpuri culturale tocmai prin reinterpretarea *semnificațiilor practice* ale unor valori ca binele, dreptatea, sacrul, participarea, eficiența, adevărul, frumosul sau absolutul.

În acest sens fundamental al creației de valori se poate vorbi de atitudini creatoare cu diferite grade de originalitate, care fie că se constituie și se înlănțuie treptat, prin metodice studii și reflecții, fie că apar imprevizibil, prin revelații, prin iluminări ale unor genii respectiv prin convulsii, crize sau catastrofe în cadrul unor comunități. Creația de valori poate merge astfel, practic, de la recrearea valorilor (prin recunoașterea și practicarea celor consacrate - un fel de fidelitate creatoare față de valori), la învățarea inovatoare (prin care valorilor tradiționale li se aduc înnoirile necesare, așa cum corpul nostru se reînnoiește zilnic în aceleași limite), la creația de noi valori, prin schimbarea completă a conținutului unora dintre valorile fundamentale amintite, conform cerințelor unor condiții radical schimbate. Astfel, adevărul poate deveni veridicitate, binele – comoditate, frumosul – amuzant, participarea poate fi înlocuită prin protecționism, iar eficiența raportată numai la utilitatea imediată.

Este posibil chiar ca perechi întregi de valori să fie înlocuite prin corespondente ale lor fără semnificații morale: deseori astăzi actele de tip moral sunt evaluate nu ca bune sau rele, ci ca fiind corecte sau incorecte; abaterea morală este interpretată nu ca rău, păcat sau vină, ci ca greșeală, care este reversibilă, poate fi îndreptată, iar întreaga viață morală devine mai permisivă, relațiile morale fiind mai laxe, aproape inexistente. Culmea, singurele ocazii pentru dezbateri pe astfel de teme sunt cele politice. Moralitatea supraviețuiește în structurile teoretice ale politicului, acolo unde este cel mai rar practică.

Această observație întărește ideea anterior subliniată, conform căreia formularea unui model cultural adecvat, integrativ, modular și evolutiv, ca și elaborarea unor strategii culturale cu șanse de reușită presupun luarea în considerare a unor probleme atât teoretice, cât și practice. Cultura este chiar modul în care sunt trăite și practicate valorile. Distincția pe care unii teoreticieni ai culturii o fac între cultura ideală și cultura reală are numai valoare sistematizatoare.

Tot din această perspectivă sistematizatoare putem spune că însăși înțelegerea valorilor poate fi

- practică
- teoretică
- metateoretică și, uneori, chiar meta-metateoretică.

Gradul de înțelegere a valorilor, ca rezultat sau ca scop al învățării, depinde de mediul cultural, de calitățile personale, de nivelul de instrucție ș.a.m.d. În zilele noastre, aceste niveluri, forme sau grade de înțelegere sunt completate prin viziuni, metode și mijloace tehnice, care pot crea, ocazional, ele însele probleme, după cum, pe baza sau cu ajutorul lor pot fi rezolvate probleme cu specific moral, estetic sau filosofic.

Înțelegerea practică a valorilor, despre care am mai vorbit, poate însemna, mai concret, a ști *de ce* avem ceva de făcut, *ce anume* este de făcut, *prin ce tip de acțiune* și cu ce mijloace, respectiv *cum* putem acționa. Domeniul moral al culturii este, se pare, cel mai coerent, iar cunoașterea morală cea mai completă - ea răspunde și la întrebările practice menționate, spre deosebire de alte domenii de activitate, paradoxal mai ales în știință care, deși poate fi oricât de adecvată, între teoria și practica științifică pot persista distanțe oricât de mari.

Nivelul teoretic al înțelegerii valorilor poate include o diversitate de forme de explicare a valorilor: explicații științifice formulate în cadrul unor domenii ale eticii, esteticii sau politologiei și chiar ale religiei sau explicații filosofice. În toate aceste domenii, și mai ales în filosofie, explicațiile pot fi și metateoretice pentru că ele folosesc rezultatele diferitelor domenii de cunoaștere ca date primare, și chiar meta-metateoretice pentru că se constituie inclusiv prin sintetizarea și interpretarea semnificațiilor umane ale creațiilor din alte domenii ale culturii.

În aceste condiții, metaetica de pildă(inițiată chiar cu câteva decenii în urmă) sau unele explicații filosofice ale valorii – dintre care le-am amintit pe cele ontologice, gnoseologice, euristice sau perspective, sunt create la un nivel metateoretic chiar mai înalt, iar cele de epistemologie a valorii – și mai înalt: ele se ocupă de studiul valorilor din diferite domenii ale culturii cu mijloace supraordonate respectivelor domenii, dar și celor gnoseologice.

Nivelul de abstractizare și de generalizare al acestor studii ne apare ca având un grad cu atât mai înalt, cu cât, toate formele și nivelurile de cunoaștere menționate presupun deja un nivel de înțelegere socială, ca și o capacitate de evaluare și interpretare istorică. Acestea, la rândul lor, de la un nivel dat, sunt preferențial orientate spre anumite domenii ale istoriei culturale și pot fi deja considerate niveluri de înțelegere ale valorilor. Consecința acestei viziuni mai complete asupra nivelurilor și formelor înțelegerii valorii este supraînălțarea, în continuare, a ierarhiei studiilor culturale, respectiv a nivelurilor de evaluare.

Constatăm ca urmare, o ierarhie complexă și o mare diversitate a modalităților teoretice de abordare a valorilor. Trebuie să observăm, în același timp, în spiritul celor până acum scrise, dar și al realității, că acestea sunt secundate astăzi de apariția și dezvoltarea unor noi forme de apropiere practică, cum ar fi manipularea și prelucrarea digitală a informației specifice în cunoașterea de tip socio-uman, în folosirea experimentului ideal, în modelarea și simularea rezolvării unor situații estetice sau probleme morale, care au dus și la apariția “moralității artificiale” sau a esteticii informaționale.

Din perspectiva informațională și intelectuală asupra modelelor culturale și asupra schimbărilor în sistemele de valori putem spune că importantă este identificarea unei abordări culturale adecvate. Aceasta constă, în opinia noastră, în identificarea unor structuri interne invariante, actuale și viitoare ale culturii, a unor elemente, relații și tendințe generale aflate în corelație și coevoluție în cadrul acesteia, în studierea și susținerea atitudinilor culturale concordante cu tendințele generale probabile și previzibile.

Integrarea culturală poate fi concepută, în conformitate cu cele până acum spuse, ca învățare a unor modele culturale înțelese (explorate și explicate). Prin explorare avem în vedere aici unele componente ale abordării practice a valorilor și culturii, ca experimentarea, fie și temporară și parțială, a valorilor culturii receptoare, cooperarea cu profesioniști de aceeași orientare și talie din cadrul acesteia, anticiparea, în sensul complet al acestui cuvânt, a aspectelor opuse - faste și nefaste – ale acestei culturi, ca și evaluarea fără preconcepții a tendințelor probabile viitoare ale evoluției acestei culturi.

De menționat că folosirea tehnicii informatice și practicarea unor tehnici intelectuale considerate eficiente în studierea și influențarea conduitei umane (inclusiv în contexte educaționale) tind să generalizeze formele de gândire operaționale și pragmatice în această arie de activitate tradițional umanistă, prin adoptarea unor metode asociate cu tehnica informatică. Se acordă întâietate, în consecință, metodelor educaționale ca învățarea din experiență (de pildă prin studii de caz), coroborarea datelor concrete (ca articole de lege, chiar decizii juridice, opinii jurnalistice, convingeri exprimate de oameni necunoscuți, opinii de grup sau revendicări ale unor grupuri de opinie), standardizarea conduitei intelectuale și practice (prin dezvoltarea gândirii convergente, prin schematizarea și formalizarea predării și verificării cunoștințelor), formularea unor concluzii comune unice prin grupuri de discuție (care apelează la reprezentări, opinii și valori comune și duc la consolidarea identității culturale) și altele.

Ca urmare, tehnicile educaționale excelează, ele însele, prin reducerea la concret, autoidentificarea prin trăsături comune, proiectarea în trecut, care constituie toate, putem spune, căi de a face pasărea să cadă, parafrazând metafora “aripii de plumb” a lui Kant. Devin necesare, ce aceea, strategii culturale adecvate evitării tendinței actuale de prevalare a valorilor materiale (care determină și accentuate respectiv violente manifestări de frustrare individuală și socială) și a orientărilor culturale exclusivist pragmatice (care antrenează atitudini evaluative monocriteriale și limitarea atitudinilor cognitive).

Între atitudinile culturale alternative este și deschiderea spre diferite atitudini și construcții intelectuale - viziuni, concepții, teorii, idei – și, poate cele mai importante pentru că oferă, atât cunoașterii cât și acțiunii, perspectiva de ansamblu, ca și abordarea prospectivă – modele, printre care și unele culturale. În următoarele etape ale studiului întreprins vor fi formulate unele propuneri concrete pentru o formație intelectuală integrativă, creativă și prospectivă pentru câteva domenii distincte ale culturii: cultura științifică, cultura artistică și cultura tehnică. Efectul aplicării unor strategii culturale adecvate tendințelor culturale probabile pe termen mediu și lung ar putea fi prevenirea asocierii previzibile dintre supracivilizație și subcultură. În același timp, ar putea fi evitate strategii culturale mai puțin eficiente, ca extinerea –obținută prin imitare ca atitudine culturală și chiar integrarea, produsă prin asimilare ca atitudine culturală și ar putea fi susținută unificarea culturală europeană, prin înțelegerea culturilor și învățarea limbajului culturii universale.

Tendențele evidențiate în structura internă și în evoluția trebuințelor umane fundamentale, chiar în sensul orientării lor, sunt semne ale unor schimbări viitoare majore în modele culturale înțelese atât ca structurări reale distincte ale vieții culturale, cât și ca reprezentări simplificate, idealizate și abstracte , dar adecvate ale acestora. Important în elaborarea acestor modele este ca, așa cum în realitate există multiple tendințe viitoare posibile, și în teorie să formulăm modele concurente. Acestea pot inspira strategii culturale, viziuni sociale și programe politice aflate în competiție. Pentru a evidenția tendințele majore previzibile în domeniile alese ale culturii, vom corobora rezultatele cercetărilor teoretice (axiologice, praxiologice și antropologice, psihosociologice și perspective) cu cercetări concrete în diferite medii socioprofesionale, dar în special printre tineri orientați către cultura tehnică și, firesc, către viitor.